СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА

Проф. д-р Атанас Атанасов[1]

Резюме: *Целта на настоящото изследване е да се характеризират и очертаят възможности за счетоводно отчитане на специфичните приходи в пенсионно-осигурителните дружества. Във връзка с това се анализират обхвата и съдържанието на определенията за посочената отчетна категория от гледна точка на счетоводството. Представят се особеностите и класификацията на приходите при организирането на отчетния процес в пенсионноосигурителните дружества. Обосновава се необходимостта и се предлагат подходи за диференцирано отчитане на специфичните приходи в тези предприятия. В заключение се обобщава, че правилното организиране и отчитане на приходите е важен етап от цялостната организация на отчетния процес, изграждането и поддържането на счетоводната система в пенсионноосигурителните дружества.*

Ключови думи: *счетоводно отчитане, приходи, специфични приходи, пенсионноосигурителни дружества*
JEL: M41
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.21

POSSIBILITIES FOR ACCOUNTING OF SPECIFIC INCOME IN PENSION INSURANCE COMPANIES

Prof. Atanas Atanasov, PhD[2]

Abstract: *The purpose of the present study is to characterize and outline opportunities for accounting of specific income in pension insurance companies. In this regard, the scope and content of the definitions for the specified reporting category are analyzed from the accounting point of view. The features and classification of income in the organization of the reporting process in pension insurance companies are presented. The need is justified and approaches are proposed for differentiated reporting of specific income in these enterprises. In conclusion, it is summarized that the correct organization and reporting of income is an important stage of the overall organization of the reporting process, the construction and maintenance of the accounting system in pension insurance companies.*

Key words*: accounting, revenue, specific revenue, pension insurance companies*
JEL: M41
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.21

[1] a.atanasov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
[2] a.atanasov@uni-svishtov.bg, D. A. Tsenov Academy of Economics - Svishtov

Въведение

Приходите, като отчетен обект и реципрочна величина на разходите, са неразривно свързани с дейността на всяко предприятие, и по-конкретно с резултата от осъществяваната дейност. Пенсионноосигурителните дружества (ПОД) са предприятия по смисъла на действащия у нас Закон за счетоводството (чл. 2) (Закон за счетоводството, 2015) и тяхната присъща дейност е строго нормативно регламентирана на национално ниво. В хода на дейността си тези предприятия реализират приходи, част от които са със специфичен характер. Целта на настоящото изследване е да се характеризират и очертаят възможности за счетоводно отчитане на специфичните приходи в пенсионноосигурителните дружества.

* * *

В приложимия по отношение на пенсионноосигурителните дружества Международен стандарт за финансово отчитане 15 (*МСФО 15) – Приходи от договори с клиенти* са дадени *две* дефиниции за *приходи*: „Увеличение на икономическите ползи през отчетния период под формата на входящ поток или увеличение на активите, или намаление на пасивите, което води до увеличение на собствения капитал, различно от увеличенията, свързани с вноските на акционерите.“ и „Доход, възникващ в хода на обичайната дейност на предприятието.“ (Регламент (ЕС) 2016/1905 на Комисията от 22 септември 2016 година, 2016)

Следователно приходите на предприятието обхващат както приходите от обичайна дейност (приходи), така и приходите от случайни или нехарактерни за основната дейност на предприятието приходи (печалби). Това означава, че *приходите* на практика възникват в хода на обичайната дейност на предприятието, а *печалбите* представят други приходи, които отговарят на определението за приходи, но могат да възникват или да не възникват в хода на обичайната дейност на предприятието. По същество печалбите представляват увеличение на икономическите изгоди и като такива не се различават по характера си от приходите. Ето защо те не се разглеждат като отделен елемент, свързан с определянето на печалбата на предприятието като цяло.

Важно е да се подчертае, че когато печалбите се признават в отчета за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход за периода (отчета за приходите и разходите), те се представят отделно от приходите, възникнали в резултат от обичайната дейност на предприятието, тъй като информацията за тях е полезна за вземане на стопански решения.

МСФО 15 – Приходи от договори с клиенти въвежда т. нар. *единен пет стъпков (пет етапен) модел* за отчитане на приходите, както следва:

1. Идентифициране на договора

2. Идентифициране на задължения за изпълнение

3. Определяне на цената на сделката

4. Разпределяне на цената на сделката към задълженията за изпълнение

5. Признаване на приход, когато (или докато) предприятието уреди задълженията за изпълнение (Регламент (ЕС) 2016/1905 на Комисията от 22 септември 2016 година, 2016)

Посоченият *единен пет стъпков (пет етапен) модел* се прилага по *два начина*, според уреждането на задълженията за изпълнение – *за определен период от време* или *към определен момент*.

В ПОД като приход се признават *таксите и удръжките*, получени от управляваните пенсионни фондове.

Приход, свързан със сделка по *предоставяне на услуги* се признава, когато резултатът от сделката може надеждно да се оцени.

Приходите от *лихви* се отчитат текущо по метода на ефективния лихвен процент.

Приходите от *дивиденти* се признават в момента на възникване на правото за получаване на плащането.

За целите на счетоводното отчитане *оценяването* е процес на определяне на стойностите, по които предприятието посочва във финансовите си отчети активите, пасивите, приходите и разходите.

Оценяването включва избор на базата на оценяване. Общоприетите счетоводни бази за оценяване могат да са: *цена на придобиване*, *себестойност* или *справедлива стойност*.

На практика приходите се *оценяват* по *справедлива стойност* на полученото или подлежащото на получаване възнаграждение.

В изпълнение на задълженията си във връзка със специализирания надзор, съгласно Наредба № 63 от 08.11.2018 г. за изискванията към съдържанието, периодичността на изготвяне и сроковете за представяне на отчетите за надзорни цели на пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове (Наредба № 63 от 08.11.2018 г. за изискванията към съдържанието, периодичността на изготвяне и сроковете за представяне на отчетите за надзорни цели на пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове, 2018), ПОД трябва да представи в отчета за дохода информация за *приходите от дейността* в следните направления:

● *Приходи от такси и удръжки*, вкл.: от универсален пенсионен фонд (УПФ); от професионален пенсионен фонд (ППФ); от доброволен пенсионен фонд (ДПФ); от доброволен пенсионен фонд по професионални схеми (ДПФПС); от доброволен пенсионен фонд за паневропейски персонален пенсионен продукт (ДПФПЕПП); от фонд за изплащане на пожизнени пенсии (ФИПП); от фонд за разсрочени плащания (ФРП).

● *Приходи от управление на средствата на ПОД, извън специализираните резерви*, вкл.:

- Приходи от лихви;
- Приходи от дялово участие, в т. ч. дивиденти;

- Приходи от операции с финансови инструменти, в т. ч. от преоценка;
- Приходи от операции с чуждестранна валута;
- Други приходи, в т.ч. от инвестиционни имоти и от възстановена обезценка.

● *Приходи от инвестиране на специализирани резерви*, вкл.:
- Приходи от лихви;
- Приходи от дялово участие, в т. ч. дивиденти;
- Приходи от операции с финансови инструменти, в т. ч. от преоценка;
- Приходи от операции с чуждестранна валута;
- Други приходи от финансови операции, в т.ч. от инвестиционни имоти и от възстановена обезценка.

● *Освободени специализирани резерви*, вкл. резерв за гарантиране на минималната доходност за универсален пенсионен фонд (УПФ); резерв за гарантиране на минималната доходност за професионален пенсионен фонд (ППФ); резерв за гарантиране на брутните вноски; резерв за гарантиране изплащането на пожизнени пенсии; пенсионен резерв.

Освен *специфични приходи* и *финансови приходи*, ПОД в хода на дейността си могат да реализират и *приходи от продажби* на напълно амортизирани или неупотребявани в дейността нетекущи активи, неупотребени материални запаси, приходи от наеми на инвестиционни имоти, приходи от финансирания и др.

Съществена част от приходите на ПОД имат *специфичен характер*, тъй като са свързани пряко с основната им пенсионноосигурителна дейност.

Тези приходи (от такси и удръжки по допълнително задължително пенсионно осигуряване и за управление на пенсионните фондове и на фондовете за извършване на плащания) са регламентирани в Глава осемнадесета на КСО, където се посочва също, че ПОД не могат да събират други такси и удръжки извън посочените в тази глава.

В Глава двадесет и осма на КСО са регламентирани приходите (от такси и удръжки за управлението на фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване), където се посочва също, че ПОД не могат да събират други такси и удръжки извън посочените в тази глава.

Следствие очертаната рамка, нормативно установените приходи могат да бъдат:

● *Приходи от управлението на пенсионни фондове и на фондовете за извършване на плащания* – тези приходи са от *задължителни такси и удръжки.*

Таксите се отчисляват по ред и начин, определени с Наредба № 52 от 21.10.2016 г. за реда и начина за отчисляване на таксите по чл. 201, ал. 1, т. 2 и 3 и чл. 256, ал. 1, т. 3 от Кодекса за социално осигуряване, събирани от пенсионноосигурителните дружества. (Наредба № 52 от 21.10.2016 г. за реда и начина за отчисляване на таксите по чл. 201, ал. 1, т. 2 и 3 и чл. 256, ал. 1,

т. 3 от Кодекса за социално осигуряване, събирани от пенсионноосигурителните дружества, 2016)

Допуска се възможност при определени нормативно регламентирани случаи ПОД да събира *допълнителни такси* от специфични категории осигурени лица и при управлението на фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване.

● *Приходи от освободени специализирани резерви* – тези приходи са от освободени специализирани резерви, които са заделени в предходен отчетен период. Специализираните резерви са специфични задължения на ПОД към осигурените лица в пенсионните фондове и във фондовете за извършване на плащания, респективно и към самите фондове, чието предназначение е да покрият при необходимост съществуващите осигурителни рискове.

● *Други приходи от пенсионноосигурителна дейност* – тук се включват евентуално получени други законосъобразни суми от управляваните пенсионни фондове.

За счетоводното отчитане на *специфичните приходи* в индивидуалния сметкоплан на ПОД следва да се обособи отделна група сметки, например *група – Специфични приходи от пенсионноосигурителна дейност*, в която да се включат като минимум на синтетично ниво: *сметка – Приходи от управление на пенсионни фондове и на фондове за извършване на плащания*; *сметка – Приходи от освободени специализирани резерви*; *сметка – Други приходи от пенсионноосигурителна дейност*.

Сметките по своя характер са *операционни*. Те ще се *кредитират* при начисляване на приходи от такси и удръжки, при освобождаване на специализирани резерви и при начисляване на други приходи, свързани с пенсионноосигурителната дейност, срещу *дебитиране* на сметки от *група – Разчети за такси с пенсионни фондове и фондове за извършване на плащания*, *сметки от група – Специфични некапиталови резерви* и *сметки от група – Разни дебитори и кредитори*.

Сметките от *група – Специфични приходи от пенсионноосигурителна дейност* ще се *дебитират* при тяхното приключване в края на отчетния период, срещу *кредитиране* на *сметка – Печалби и загуби от текущата година*.

В края на отчетния период *сметките от група – Специфични приходи от пенсионноосигурителна дейност* остават без салда.

Аналитичното отчитане към синтетичните *сметки от група – Специфични приходи от пенсионноосигурителна дейност* може да се организира по видове управлявани фондове или по други признаци.

По отношение на *приходите* на ПОД и на управляваните от тях фондове следва да се има предвид и конкретната регламентация на КСО (чл. 123д. и чл. 160) (Кодекс за социално осигуряване, 1999), където е посочено, че:

● Приходите на ПОД се формират от такси и удръжки, определени в КСО, както и от управлението на собствените активи.

● ПОД може да разпределя печалба между акционерите си от управлението на учредените от него фондове и на собствените си активи по реда на Търговския закон и на КСО;

● Приходите на универсалния пенсионен фонд, на професионалния пенсионен фонд, на фонда за изплащане на пожизнени пенсии и на фонда за разсрочени плащания *не се облагат с данък* по реда на Закона за корпоративното подоходно облагане.

● Приходите от инвестиране на активите на универсалния и на професионалния пенсионен фонд, разпределени по индивидуалните партиди на осигурените лица, *не се облагат с данък* по смисъла на Закона за данъците върху доходите на физическите лица.

● Услугите по допълнителното задължително пенсионно осигуряване *не се облагат с данък* по реда на Закона за данък върху добавената стойност.

● Финансовият резултат на ПОД *се намалява* с дохода от инвестиране на средствата на резерва за гарантиране изплащането на пожизнени пенсии по чл. 192, ал. 2 от КСО.

● Собствените средства на ПОД, с които е покрит недостиг в резерва за гарантиране изплащането на пожизнени пенсии по чл. 192, ал. 2 от КСО, *се признават за разход за данъчни цели* по Закона за корпоративното подоходно облагане.

● Средствата, освободени от резерва за гарантиране изплащането на пожизнени пенсии по чл. 192, ал. 2 от КСО в полза на пенсионноосигурителното дружество и отчетени като счетоводен приход, *се признават за приход за данъчни цели* по Закона за корпоративното подоходно облагане.

Заключение

Въз основа на направеното изследване може да се обобщи, че правилното организиране и отчитане на приходите е важен етап от цялостната организация на отчетния процес, изграждането и поддържането на счетоводната система в пенсионноосигурителните дружества. Това е задължителна и необходима стъпка към осигуряване на вярно и честно представяне на имущественото и финансовото състояние на всяко предприятие и определяне на счетоводната информация, като надеждна база за обосновано вземане на информирани управленски и инвестиционни решения.

Използвани източници

Закон за счетоводството, ДВ. бр.95 (Декември 8, 2015).

Кодекс за социално осигуряване, ДВ. бр.110 (Декември 17, 1999).

Наредба № 52 от 21.10.2016 г. за реда и начина за отчисляване на таксите по чл. 201, ал. 1, т. 2 и 3 и чл. 256, ал. 1, т. 3 от Кодекса за социално осигуряване, събирани от пенсионноосигурителните дружества, ДВ. бр.87 (Ноември 4, 2016).

Наредба № 63 от 08.11.2018 г. за изискванията към съдържанието, периодичността на изготвяне и сроковете за представяне на отчетите за надзорни цели на пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове, ДВ, бр. 95 (2018).

Регламент (ЕС) 2016/1905 на Комисията от 22 септември 2016 година, Официален вестник на Европейския съюз, L 295/19 (Октомври 29, 2016).